

Stanisław Grad

Biskup Michał Klepacz (1893–1967) – zarys biografii

Łódzkie Studia Teologiczne 16, 69-87

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. STANISŁAW GRAD
Wyższe Seminarium Duchowne
Łódź

BISKUP MICHAŁ KLEPACZ (1893–1967) – ZARYS BIOGRAFII

Rok obecny związany jest z dwiema ważnymi rocznicami dotyczącymi życia biskupa Michała Klepacza, trzeciego ordynariusza diecezji łódzkiej. Przed sześćdziesięciu laty – w 1947 r. odbył on ingres do łódzkiej katedry, rozpoczynając rządy w tej diecezji, a dwadzieścia lat później – w 1967 r. zakończył swoje życie. Te wydarzenia skłoniły obecnego Arcybiskupa Łódzkiego do ogłoszenia roku 2007 Rokiem biskupa Michała Klepacza. Te myśli przyświecają intencji autora, aby przybliżyć postać tego biskupa i pokazać, jakie były jego osiągnięcia w zarządzaniu diecezją i w jego działaniach wykraczających poza granice diecezji.

Michał Klepacz urodził się 23 lipca 1893 r. w podwarszawskiej Woli, liczącej wówczas kilkanaście tysięcy ludzi, która dopiero w okresie I wojny światowej, 8 grudnia 1916 r., została włączona do Warszawy i stała się jedną z jej dzielnic¹. Rodzicami jego byli Stanisław i Antonina Maria z domu Prokop. Ojciec był robotnikiem, a matka zajmowała się domem. Michał miał dwoje rodzeństwa, o pięć lat młodszą siostrę Anielę i o dziewięć lat młodszego brata Józefa, który zmarł w wieku trzech lat².

Michał uczęszczał do szkoły elementarnej w rodzinnej miejscowości, a po jej ukończeniu do IV Gimnazjum Klasycznego w Warszawie, mieszczącego się na rogu pl. Trzech Krzyży i Alei Ujazdowskich³. Po ukończeniu Gimnazjum w 1910 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Kielcach. Po czwartym roku nauki wybuch I wojny światowej przerwał studia w kieleckim seminarium. Znalazł się wówczas w trudnej sytuacji. Podczas wakacji, które spędzał u rodziców w Warszawie, znalazł się po drugiej stronie frontu. Nie mógł skontaktować się z biskupem, aby otrzymać pozwolenia na kontynuowanie studiów w innym semina-

¹ A. Kowalewski, *Warszawa problemy rozwoju*, Warszawa 1981, s. 29.

² K. Gruczyński, *Biskup Michał Klepacz 1983–1967*, Łódź 1993, s. 17.

³ Tamże, s. 18.

rium duchownym lub Akademii Duchownej w Petersburgu⁴. Jak sam wspomina, po prawie rocznej przerwie, dzięki pomocy ks. Piotra Kremera, profesora Akademii Duchownej w Petersburgu, i życzliwości rektora tejże uczelni ks. Idziego Radziszewskiego, po złożeniu odpowiednich egzaminów został przyjęty na Wydział Teologiczno-Biblijny⁵, na którym odbył trzyletnie studia uwieńczone stopniem kandydata św. Teologii.

W rok po przybyciu do Petersburga 2 czerwca 1916 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk biskupa Jana Cieplaka, sufragana mohylowskiego. Po święceniach kontynuował studia i pełnił posługę kapłańską wśród Polaków przebywających w Rosji⁶. Studia sfinalizował wiosną w 1918 r. rozprawę naukową *Ofiary ludzkie w Starym Testamencie i u ludów starożytnych* obronił 16 kwietnia 1918 r. Otrzymał stopień kandydata nauk teologicznych z wynikiem celującym⁷.

Po zakończeniu studiów wrócił do kraju. Z początkiem sierpnia 1918 r. rozpoczął bardzo dynamiczną pracę w diecezji kieleckiej. Łączył pracę duszpasterską z katechetyczną, społeczną i naukową. 9 sierpnia 1918 r. biskup kielecki Augustyn Łosiński mianował go sekretarzem generalnym nowo utworzonych Związków Katolickiej Młodzieży Diecezji Kieleckiej, a miesiąc później nauczycielem języka łacińskiego w prywatnym gimnazjum pani Krzyżanowskiej⁸. Ksiądz Michał, podejmując powierzone mu zadania, pragnął jednocześnie kontynuować pracę naukową. Zgłosił się do swojego biskupa ordynariusza o pozwolenie na studia na nowo utworzonym Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Biskup Łosiński, widząc zapal do nauki, przychylił się do prośby młodego kapłana i udzielił zgody. 10 lipca 1919 r. ks. Michał Klepacz obronił pracę magisterską na tej uczelni⁹.

Wkrótce ks. Klepacz otrzymał nominację na profesora Seminarium Duchownego w Kielcach, w którym pracował przez 18 lat¹⁰. Od samego początku pracy dydaktycznej podejmował cały szereg innych zajęć. Był prefektem w średnich szkołach prywatnych, gdzie uczył religii i języka łacińskiego, wygłaszał referaty, odczyty i prowadził wykłady otwarte dla inteligencji. Oprócz tego wiele pisał na temat nauczania i wychowania w szkole. Na łamach „Kieleckiego Przeglądu Diecezjalnego” ukazało się szereg jego artykułów podejmujących problematykę szkolnictwa polskiego¹¹. Kilkanaście z nich zaopatrzył wspólnym tytułem

⁴ M. Klepacz, *Ks. Idzi Radziszewski, garść wspomnień*, „Ateneum Kapłańskie” t. 58 (1959), z. 1–3, s. 15.

⁵ Tamże.

⁶ Tamże, s. 17.

⁷ K. Gruczyński, dz.cyt., s. 23.

⁸ Tamże, s. 24.

⁹ Tamże, s. 25.

¹⁰ T. Wróbel, *Nauczanie filozofii i teologii w kieleckim Seminarium Duchownym (1727–1962)*, „Nasza Przeszłość”, t. 59 (1983), s. 120.

¹¹ M. Klepacz, *Potrzeba zainteresowania się szkołą*, „Kielecki Przegląd Diecezjalny” (dalej KPD) 10 (1929), nr 10, s. 243–247; tenże, *Statystyka szkolnictwa w Polsce*, KPD 10 (1929), nr 11, s. 274–291; tenże, *Szkoła jednolita a reformy szkolne*, KPD 11 (1930), nr 1, s. 20–36; tenże, *Mono-*

Duchowieństwo wobec nowoczesnych poglądów w polskiej szkole. Pod tym samym tytułem wydał w 1930 r. książkę, która spotkała się z życzliwą krytyką naukową z uwagi na swoje naukowe i wychowawcze walory¹². O podobnej problematyce wydał w 1937 r. kolejną książkę *Kierunki organizacyjne oraz ideały wychowawcze we współczesnym szkolnictwie polskim*¹³. Również po ukazaniu się tej książki pojawiły się liczne pozytywne recenzje, w których uznano kompetencje autora w dziedzinie szkolnictwa.

Kielecki okres działalności ks. Klepacza oznaczał się olbrzymim dynamizmem. Pomimo wytężonej pracy dydaktycznej, katechetycznej, a także publicystycznej nie zapomniał o pracy naukowej. Już w pierwszej połowie lat dwudziestych XX w. zamierzał kontynuować studia, by uwieńczyć je doktoratem. Ponieważ w pierwszym okresie funkcjonowania Katolicki Uniwersytet Lubelski nie miał uprawnień do nadawania tytułu doktora, ks. Klepacz postanowił szukać innej uczelni, na której mógłby uzyskać ten tytuł. Jego wybór padł na Uniwersytet Jagielloński. Niestety ten wybór nie okazał się właściwy. Pomimo dużego dorobku naukowego i starannego przygotowania do egzaminu nie udało się mu uzyskać w 1926 r. doktoratu na Uniwersytecie Jagiellońskim. Wydaje się, że powodem nie były przyczyny merytoryczne, lecz negatywny stosunek profesorów UJ i naukowego środowiska krakowskiego do nowej lubelskiej uczelni i jej absolwentów. To niepowodzenie nie zmniejszyło aktywności ks. Klepacza na polu naukowym i katechetyczno-publicystycznym. A rzec możemy, że jeszcze bardziej ją zwiększyło. W tym czasie napisał wiele artykułów i recenzji książek. Jako członek Komitetu organizacyjnego aktywnie zaangażował się w przygotowanie Zjazdu Związku Zakładów Teologicznych, który odbywał się w Kielcach w 1927 r.

W drugiej połowie lat dwudziestych XX w. pole działalności ks. Klepacza rozszerzyło się na duszpasterstwo wojskowe. W 1926 r. spełniał obowiązki kapelana pomocniczego w garnizonie kieleckim. I na tym odcinku pracy wykazywał duże zaangażowanie. Biskup połowy Stanisław Gall 19 marca 1926 r. w liście do biskupa kieleckiego dziękował za pozwolenie ks. Michałowi Klepaczowi na pracę pomocniczą w duszpasterstwie wojskowym¹⁴.

pol szkolny, KPD 11 (1930), nr 2, s. 44–46; tenże, *Szkola a religia*, KPD 11(1930), nr 3, s. 84–104; tenże, *Szkola mieszana (symultatywna – międzywyznaniowa)*, KPD 11 (1930), nr 4, s. 124–144; tenże, *Szkola areligijna*, KPD 11(1930), nr 5, s. 159–175; tenże, *Wnioski wysnute z dyskusji nad koedukacją*, KPD 11 (1930), nr 6, s. 200–210; tenże, *Wychowanie czy samowychowanie oraz czynniki wychowawcze*, KPD 11 (1930), nr 8–9, s. 232–238; tenże, *Wychowanie jako ideał wychowania indywidualnego i społecznego*, KPD 11 (1930), nr 11, s. 294–306; tenże, *Wychowanie społeczne (narodowo-państwowe)*, KPD 11 (1930), nr 12, s. 325–335; tenże, *Ideał wychowania w duchu międzynarodowym*, KPD 12 (1931), nr 1, s. 19–24.

¹² M. Klepacz, *Duchowieństwo wobec nowoczesnych poglądów w szkole polskiej*, Kielce 1930.

¹³ M. Klepacz, *Kierunki organizacyjne oraz ideały wychowawcze we współczesnym szkolnictwie polskim*, Katowice 1937.

¹⁴ K. Gruczyński, dz.cyt., s. 29.

Na początku lat trzydziestych pełnił obowiązki kapelana okrętowego na statku „Kościuszko”, udającym się w podróż do Stanów Zjednoczonych. Było to zadanie jednorazowe od 20 maja do 17 czerwca 1931 r.¹⁵

Po powrocie do kraju zwyczajowo kapelan sporządzał sprawozdanie z pracy duszpasterskiej. Ksiądz Klepacz w swoim sprawozdaniu przesłanym do Kancelarii Prymasa dał wnikliwą analizę społeczności podróżujących. Przedstawił także spostrzeżenia i dezyderaty odnośnie do roli duszpasterza – kapelana okrętowego¹⁶.

Innym rodzajem pracy ks. Michała było głoszenie konferencji radiowych. Konferencje te głoszone były w Kielcach. Ukazały się w 1936 r. w tomiku *Wartości życiowe religii*. Działalność tę kontynuował w Wilnie w latach 1937–1939. Zebrane razem 22 konferencje oddał do druku tuż przed wybuchem II wojny światowej, niestety tomik ten nie ukazał się, a maszynopis zaginął¹⁷.

Mimo tak szerokiej działalności ks. Klepacz na początku lat trzydziestych powrócił do sprawy doktoratu, tym razem na KUL-u. Skontaktował się z dawnym swoim profesorem, dziekanem Wydziału Teologicznego, ks. P. Kramerem. Doktorat uzyskał w październiku 1932 r. na podstawie rozprawy *Idea Boga w historiiologii Augusta Cieszkowskiego*¹⁸. Rozprawa doktorska ks. Michała spotkała się z przychylnymi recenzjami środowisk naukowych i zaowocowała propozycjami objęcia wykładów. Najważniejszą z nich było zaproszenie do objęcia Katedry Filozofii Chrześcijańskiej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie¹⁹. Do objęcia tej katedry pretendowało 7 kandydatów. Dwaj przyszli biskupi: Kazimierz Kowalski – biskup chełmiński i Michał Klepacz – biskup łódzki oraz pięciu przyszłych słynnych profesorów: o. Jacek Bocheński – w przyszłości prof. Uniwersytetu we Fryburgu Szwajcarskim, ks. Andrzej Krzesiński – prof. Uniwersytetu Warszawskiego a następnie Uniwersytetu Jagiellońskiego, ks. Jan Salamucha – profesor Uniwersytetu Warszawskiego, ks. Józef Pastuszka – profesor KUL i Stefan Skibniewski – profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Najwięcej, bo 5, głosów członków Rady Wydziału otrzymał ks. Michał Klepacz, 2 głosy ks. S. Skibniewski, a pozostali kandydaci po jednym głosie²⁰. Katedrę otrzymał ks. Michał Klepacz. 15 grudnia 1936 r. Prezydent Rzeczypospolitej mianował go profesorem nadzwyczajnym filozofii chrześcijańskiej na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie²¹. Wykłady rozpoczął od początku 1937 r. Początkowo, do końca roku akademickiego 1936/37 dojeżdżał na wykłady z Kielc, a od wakacji 1937 r. przeniósł się na stałe do Wilna²².

¹⁵ Tamże, s. 31.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże, s. 33.

¹⁹ Tamże, s. 34.

²⁰ Tamże, s. 36.

²¹ T. Czyżewski, *Wileńskie środowisko filozoficzne*, „Przegląd Filozoficzny” 1948, nr 1–3, s. 37–41.

²² K. Gruczyński, dz.cyt., s. 38.

Okres wileński w życiu ks. Klepacza był w dalszym ciągu czasem wielkiej aktywności naukowej i duszpasterskiej. W 1937 r. został moderatorem Sodalicii Mariańskiej Akademiczek. Prowadził otwarte wykłady dla studentów i inteligencji, w których poruszał szeroki zakres zagadnień z dziedziny społecznej, religijnej, światopoglądowej i z literatury pięknej. Odczyty wygłaszał na terenie całej Polski, m.in. w Warszawie, Poznaniu, Kielcach i Katowicach. Prowadził także pogadanki z tych samych zagadnień na antenie Polskiego Radia²³.

Po wybuchu II wojny światowej rozpoczął się bardzo trudny okres w dziejach uczelni. W październiku 1939 r. ks. Klepacz wybrany został dziekanem Wydziału Teologicznego²⁴. Wybór młodego profesora z niewielkim stażem pracy na tej uczelni świadczy o uznaniu dla niego w wileńskim środowisku naukowym. Niestety jego praca na tym stanowisku nie trwała długo, bo już 15 grudnia 1939 r. władze litewskie doprowadziły do zamknięcia uczelni²⁵. Późniejszy czas był bardzo okrutny dla ks. Klepacza i środowiska uniwersyteckiego. 3 marca 1942 r. gestapo aresztowało profesorów wileńskich. Osadzono ich najpierw w więzieniu, a później w różnych obozach pracy. Warunki w obozach były ciężkie, więźniowie pracowali przy wyrębie lasu i pracach polowych. Głód, częste apele, bicie, nadmierna praca, to stałe elementy obozowego życia²⁶. Jeden z epizodów gehenny tego życia przedstawił biskup Antoni Pawłowski, podczas mszy św. pogrzebowej biskupa Michała: „Widzę jego gehennę, gdy gestapowiec przykładła mu rewolwer do głowy, on miał wtedy 40 stopni gorączki. Nie zdradzał się nigdy w życiu, że cierpi. I tak było do dni ostatnich”²⁷.

Po przeszło dwóch latach niewolniczej pracy 16 lipca 1944 r. ks. Klepacz wraz z kilkoma innymi profesorami uciekł z obozu i po kilkunastu dniach tułaczki i ukrywania się w pobliżu frontu 4 sierpnia dotarł do Wilna, które w tym czasie zostało zdobyte przez Rosjan²⁸. Tutaj rozpoczął się kolejny etap wojennej tułaczki Księdza Profesora. W wyniku porozumień jałtańskich Wilno pozostało poza granicami Polski. Władze sowieckie rozwiązały 20 lutego 1945 r. Seminarium Duchowne w Wilnie, a Polakom nakazały repatriację do Polski²⁹. Ksiądz Klepacz wyjechał z Wilna 30 kwietnia 1945 r. wraz z innymi profesorami tzw. transportem akademickim. Przybył do Białegostoku, gdzie zaczął tworzyć na nowo Wydział Teologiczny i pracował dydaktycznie w utworzonym w tym mieście Seminarium. 8 maja 1945 r. zainaugurowano rok akademicki. Ksiądz prof. Klepacz

²³ Tamże, s. 39.

²⁴ K. Gruczyński, *Czego nauczyła nas wojna (wspomnienie o ks. bpie M. Klepaczu)*, „Hejnał Mariacki” R. 33 (1989), nr 5, s. 6–7.

²⁵ K. Gruczyński, *Biskup Michał...*, s. 40.

²⁶ Tamże, s. 41.

²⁷ A. Pawłowski, *Mowa żałobna z 29 I 1967*, „Wiadomości Diecezjalne Łódzkie” (1967) nr 2, s. 34.

²⁸ K. Gruczyński, *Biskup Michał...*, s. 43.

²⁹ J. Pankiewicz, *Dzieje*, w: *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku 1945–1980*, s. 11.

wygłosił wykład inauguracyjny na temat „Paradoksy współczesnej kultury”. Ten rok akademicki trwał krótko, bo od 8 maja do 22 grudnia 1945 r. z przerwą wakacyjną we wrześniu³⁰. W Białymstoku Ksiądz Profesor wykładał kilka przedmiotów: teologię fundamentalną, metafizykę, teodyceę, pedagogikę, a po odejściu ks. profesora Antoniego Pawłowskiego do Warszawy także teologię dogmatyczną. Obowiązki te pełnił do chwili otrzymania nominacji na stolicę biskupią w Łodzi³¹.

15 stycznia 1947 r. Prymas August Hlond powiadomił ks. Michała Klepacza, że 20 grudnia 1946 r. Ojciec Święty Pius XII zamianował go biskupem łódzkim³². Nowy biskup objął władzę w diecezji 2 marca 1947 r. przez swojego delegata ks. profesora Aleksandra Mościckiego podczas posiedzenia Kapituły Katedralnej Łódzkiej. Wówczas też ustalono termin konsekracji biskupiej i ingresu nowego ordynariusza do łódzkiej katedry i zastępcze sprawowanie władzy w diecezji przez biskupa Kazimierza Tomczaka³³.

Konsekracja nowego biskupa łódzkiego odbyła się 13 kwietnia 1947 r. w kościele farnym w Białymstoku. Głównym konsekratorem był Prymas Polski August Hlond, a współkonsekratorami arcybiskup Romuald Jałbrzykowski, ordynariusz wileński, oraz biskupi: Czesław Kaczmarek, biskup kielecki; Ignacy Świrski, biskup siedlecki (podlaski); Franciszek Sonik, biskup pomocniczy kielecki; i Kazimierz Tomczak, biskup pomocniczy łódzki. Uroczysty ingres do katedry łódzkiej odbył się 20 kwietnia tegoż samego roku³⁴.

Biskup Klepacz był świadom problemów, z jakimi miał się spotkać w nowej diecezji, dał temu wyraz w liście pasterskim skierowanym do wiernych³⁵ oraz w liście skierowanym do duchowieństwa. Pisał w nim m.in. „Diecezja łódzka jeszcze bardzo młoda, bo zaledwie licząca 27 lat. To właśnie sprawia, że wiele form jej życia jest w stanie organizacyjnym. Ostania zaś wojna nie tylko nie pozwoliła na intensyfikację życia diecezjalnego, ale przeciwnie wpłynęła na nie hamująco i niszcząco. Trzy są sprawy, które w wysokim stopniu zaciążyły nad rozwojem diecezji naszej: zmniejszona ilość duchowieństwa, zamknięcie Seminarium Duchownego i ogólne obniżenie życia moralnego w Polsce”³⁶.

Szczególnie dotkliwie dawał się odczuć brak kapłanów. Ponad jedna trzecia kapłanów poniosła śmierć w obozach i wskutek działań wojennych. Większość z nich zginęła w ramach represji duchowieństwa w Kraju Warty. Obozy koncentracyjne przeżyło 53 kapłanów, ale nie wszyscy po zakończeniu wojny wrócili do pracy w diecezji. Wielu wskutek wycieńczenia i chorób musiało poddać się dłu-

³⁰ Tamże.

³¹ Tamże.

³² A. Hlond, *List do ks. M. Klepacza z 15 I 1947*, WdŁ 21 (1947), nr 3–7, s. 20.

³³ AAL, Akta Kapituły (dalej AK) 4, s. 21–25; Protokół nr 9 posiedzenia Kapituły Katedralnej Łódzkiej, WdŁ (1947), nr 3–7, s. 19–20; S. Grad, M. Różański, *Kapituła Katedralna Łódzka*, Łódź 2007, s. 75, 119–120.

³⁴ Kronika, WdŁ 21 (1947), nr 3–7, s. 15.

³⁵ M. Klepacz, *List pasterski*, WdŁ 21 (1947), nr 3–7, s. 25–40.

³⁶ M. Klepacz, *Do wielebnego duchowieństwa łódzkiego*, WdŁ 21 (1947), nr 3–7, s. 42.

gotrwałemu leczeniu. Wielu powróciło ze zrujnowanym zdrowiem i w niedługim czasie zmarło. Inni ze względu na niepewną sytuację w kraju pozostali na emigracji, zasilając duszpasterstwo nowej, licznej Poloni. Tego braku nie mógł wyrównać nieliczny napływ kapłanów z terenów wschodnich, które znalazły się poza granicami Polski. Ci najczęściej wraz z własnymi parafianami osiedlali się na terenach Ziemi Odzyskanych.

Kolejnym problemem była odbudowa ze zniszczeń wojennych kościołów i budynków kościelnych³⁷. Następnym jakże koniecznym zadaniem, było odzyskanie gmachu Seminarium Duchownego do kształcenia przyszłych kapłanów³⁸.

Seminarium Duchowne w Łodzi od 1940 r. było nieczynne. Wprawdzie we wrześniu 1945 r. wznowiło swoją działalność, ale na pierwszych kapłanów, wychowanków tejże uczelni trzeba było czekać do 1950 r. Oprócz tego Seminarium nie mogło rozwinąć właściwej sobie działalności, ponieważ było pozbawione gmachu, który ciągle zajmowany był przez Milicję Obywatelską i mimo wielu przyrzeczeń zwrotu, budynek ten do czasu przybycia do Łodzi biskupa Michała Klepacza nie został diecezji zwrócony. Klerycy uczyli się przy ul. ks. Skorupki 1a i 5 w niewielkich pomieszczeniach zastępczych nie spełniających wymagań. Starania o odzyskanie budynku zakończyły się sukcesem dopiero w końcu 1947 r. Ostatecznie oddano go 23 grudnia 1947 r.³⁹ w stanie zdewastowanym i potrzebującym generalnego remontu. Po przeprowadzeniu niezbędnych prac remontowych już 2 lutego 1948 r. odbyła się w tym gmachu uroczysta akademii z udziałem władz wojewódzkich, miejskich i uczelnianych. Natomiast budynek zaczął spełniać swoje zadania jako gmach Seminarium dopiero na wiosnę 1948 r., kiedy po dokończeniu najbardziej koniecznych prac przeprowadzili się do niego klerycy⁴⁰.

Z powodu małej liczby alumnów Biskup Ordynariusz zdecydował się na przyspieszony rok dla tych absolwentów liceów, którzy zdawali maturę w lutym 1948 r.⁴¹. Odzyskany gmach stał się siedzibą nie tylko Wyższego Seminarium Duchownego, ale także powołanego do życia przez biskupa Michała we wrześniu 1947 r. Niższego Seminarium Duchownego, które realizowało program szkoły średniej⁴².

Ogólny stan diecezji, jaki zastał nowy ordynariusz, nie był dobry. Przyczyniły się do tego zniszczenia dokonane w czasie II wojny światowej. Teren diecezji podzielony został przez okupantów na Kraj Warty i Generalną Gubernię. Na 105 parafii, które leżały w Kraju Warty, przez cały czas wojny czynnych było zaledwie 6 kościołów, z czego 3 w Łodzi – Przemienienia Pańskiego, św. Kazimierza i

³⁷ J. Żdzarski, *Owoc trudów piętnastolecia*, WdŁ 36 (1962), nr 4, s. 98–113.

³⁸ Tamże, s. 103.

³⁹ A. Woroniecki, *Komunikaty Seminarium Duchownego*, WdŁ 22 (1948), nr 1, s. 23. P. Zwoliński, *Wyższe Seminarium Duchowne w Łodzi. 1921–2001*, Łódź 2001, s. 32.

⁴⁰ K. Gruczyński, *Biskup Michał...*, s. 214.

⁴¹ A. Woroniecki, *Komunikaty...*, s. 23.

⁴² T. Graliński, *Kronika historyczna*, WdŁ 28 (1954), nr 6–9, s. 186.

św. Antoniego i 3 poza tym miastem – św. Mateusza w Pabianicach, w Tumie koło Łęczycy i Gąlkowie⁴³. Natomiast w części diecezji leżącej w Generalnej Guberni znajdowało się zaledwie 26 parafii. Wszystkie one funkcjonowały, ale z dużymi ograniczeniami. W całej diecezji na 131 parafii w czasie wojny pracowało tylko 38 parafii, pozostałe 93 parafie przez ponad trzy i pół roku były nieczynne, kapłani wywiezieni do obozów koncentracyjnych, a świątynie zamienione na składy, magazyny wojskowe, a niektóre całkowicie zniszczone w czasie działań wojennych. Bez przeprowadzania napraw i należytego zabezpieczenia niszczały. Ale jeszcze bardziej od zniszczeń wojennych były odczuwalne zaniedbania religijne i moralne wśród ludności pozbawionej opieki duszpasterskiej⁴⁴.

Dwuletnie duszpasterzowanie biskupa Włodzimierza Jasińskiego złagodziło nieco kryzys powstały w czasie wojny, ale z uwagi na krótki czas i drastyczny brak kapłanów nie uzdrowiło w pełni sytuacji. W chwili przybycia biskupa Michała Klepacza trudną sytuację religijno-moralną potęgował masowy napływ ludności z różnych regionów kraju, ludności zagubionej w wielkim obcym środowisku. Tej ludności potrzebna była pomoc, aby zintegrowała się z resztą społeczeństwa i odnalazła w nowym miejscu zamieszkania. Skala tego zjawiska była dość duża. W roku nominacji biskupiej M. Klepacza – w 1946 r. ludność napływowa w Łodzi wynosiła 43 315 osób⁴⁵.

Aby podnieść poziom życia religijno-moralnego Biskup, musiał mieć wystarczającą liczbę dobrze przygotowanych i gorliwych duszpasterzy. Tych mogło dostarczyć funkcjonujące na odpowiednim poziomie Seminarium Duchowne.

Ogółem w czasie kierowania diecezją przez biskupa Klepacza przyjęło święcenia kapłańskie 251 absolwentów Seminarium. Dbałość biskupa o Seminarium oznaczała nie tylko zabezpieczenie jego podstaw materialnych, ale sam jako wieloletni profesor Seminarium Duchownego w Kielcach żywo interesował się tym, co się w tej uczelni dzieje. Dbał o dobór kadry profesorskiej, którą w pierwszym okresie swojego pontyfikatu pozyskiwał z różnych zakątków Polski. W tym czasie wykładali min. ks. Witold Pietkun⁴⁶, Seweryn Kowalski⁴⁷, Czesław Jakubiec⁴⁸,

⁴³ M. Budziarek, *Katedra przy Adolf Hitlerstrasse*, Warszawa 1984, s. 70.

⁴⁴ M. Budziarek, *Diecezja Łódzka, w: Życie religijne w Polsce pod okupacją hitlerowską 1939–1944*, Warszawa 1982, s. 380–405.

⁴⁵ *Rocznik Statystyczny miasta Łodzi 1945–1947*, Łódź 1947, s. 132–133, 136; według danych przyrost naturalny w Łodzi w 1946 r. wyniósł 5811, a ludność napływowa osiedlająca się w tym mieście 43 315 osób.

⁴⁶ **Witold Pietkun** (1911–1918) – studiował w Seminarium Duchownym w Wilnie i na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. W 1937 r. uzyskał magisterium i w tym samym roku otrzymał święcenia kapłańskie (20 VI). 1 XII 1939 r. doktoryzował się na Uniwersytecie w Wilnie. W 1945 r. pracował w Seminarium Duchownym w Białymstoku. W latach 1946–1952 wykładał w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi i Wyższym Studium Wiedzy Religijnej. W 1951 r. habilitował się na Uniwersytecie Warszawskim. Następnie pracował w Seminarium Duchownym w Siedlcach, a od 1970 r. w Białymstoku; E. Ozorowski, Pietkun Witold, w: *Słownik teologów polskich* (dalej STP), t. 6, Warszawa 1983, s. 667–669.

Emil Weber⁴⁹, Bolesław Radomski⁵⁰, żeby wymienić tylko kilku z bardziej znaczących. Zapraszał także do Seminarium z odczytami wiele wybitnych osób ze świata nauki, polityki, czy kultury⁵¹.

Biskup Klepacz kładł wielki nacisk na formację intelektualno-moralną duchowieństwa diecezjalnego. Już w pierwszym roku swojego pasterzowania wprowadził obowiązkowe regularne rekolekcje kapłańskie. Urządził wówczas dwie tury rekolekcji w listopadzie 1947 r. Rekolekcje te odbyły się w klasztorze Ojców Franciszkanów w Łagiewnikach. Pierwszej przewodniczył sam Ordynariusz, a drugiej biskup Kazimierz Tomczak⁵². Dążył także do pogłębienia wiedzy teologiczno-duszpasterskiej kapłanów. Zachęcał zdolnych kapłanów do dalszych

⁴⁷ **Seweryn Józef Kowalski** (1890–1956) – studiował w Seminarium Duchownym w Poznaniu. 1 III 1914 przyjął święcenia kapłańskie. 3 X 1925 r. uzyskał doktorat z teologii na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Od 1925 r. był profesorem egzegezy w Seminarium Duchownym w Poznaniu. Habilitował się we Lwowie w 1939 r. W czasie II wojny światowej uwięziony, po uwolnieniu w 1943 r. prowadził wykłady na tajnym Uniwersytecie Ziemi Zachodnich, w latach 1943–1944 piastował urząd dziekana Wydziału Teologii Katolickiej. Po wyzwoleniu pracował w Seminarium Duchownym w Gnieźnie. W 1945 r. otrzymał Katedrę Nowego Testamentu na Uniwersytecie Warszawskim. 30 VI 1954 r. został profesorem zwyczajnym. Z chwilą utworzenia Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie objął w niej Katedrę Pisma Świętego Nowego Testamentu. Równocześnie dojeżdżał z wykładami do Łodzi i Gniezna; M. Wolniewicz, *Kowalski Seweryn Józef*, w: STP, t. 6, Warszawa 1983, s. 178–181.

⁴⁸ **Czesław Jakubiec** (1909–1993) – studiował w Seminarium Duchownym w Warszawie. W 1932 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Po święceniach studiował na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego. W latach 1935–1937 studiował w Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie, uzyskując licencjat z nauk biblijnych. W 1938 r. doktoryzował się na Uniwersytecie Warszawskim. Podczas wojny był profesorem Pisma Świętego w Seminarium Duchownym w Warszawie, uczył na tajnych kompletach języka hebrajskiego i greckiego. Od 1945 r. prowadził wykłady z biblistyki na Uniwersytecie Warszawskim. Habilitował się w 1946 r., w połowie lat pięćdziesiątych dojeżdżał z wykładami do Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi. Po powstaniu Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie był kierownikiem Katedry Biblistyki Starego Testamentu. W 1952 r. został profesorem nadzwyczajnym, a w 1969 r. profesorem zwyczajnym; J. Mandziuk, *Jakubiec Czesław*, w: STP, t. 8, Warszawa 1995, s. 228–229.

⁴⁹ **Emil Weber** (1904–1950) – święcenia kapłańskie otrzymał w 1931 r. Studiował na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, był profesorem w Seminarium Duchownym w Pińsku. Po wojnie w latach 1945–1950 był profesorem w Seminarium Duchownym w Łodzi. Zmarł w Łodzi 12 X 1950 r.; L. Grzebień, *Weber Emil*, w: STP, t. 7, Warszawa 1983, s. 383.

⁵⁰ **Bolesław Józef Radomski** (1904–1956) – w latach 1923–1925 studiował filozofię na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, a latach 1925–1926 studiował teologię na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie, tam uzyskał doktorat z filozofii i teologii. W 1927 r. otrzymał święcenia kapłańskie. W latach 1927–1933 pracował w duszpasterstwie. Od 1933 r. był asystentem w Bibliotece Zakładu Teologii Uniwersytetu Lwowskiego. Habilitował się na Uniwersytecie Warszawskim w 1945 r. Od tego roku był profesorem filozofii w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi. Od 1946 r. objął jako zastępca profesora Katedrę Teologii Fundamentalnej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. W latach 1949–1956 był dziekanem Wydziału Teologii KUL. Zginął w wypadku samochodowym 27 IX 1956 r.; L. Grzebień, **Radomski Bolesław Józef**, w: STP, t. 7, Warszawa 1983, s. 13–14.

⁵¹ A. Woroniecki, *Wyższe Seminarium w latach 1945–1947*, „Łódzkie Studia Teologiczne” (dalej ŁTS), t. 1 (1992), s. 32; P. Zwoliński, dz.cyt., s. 45.

⁵² R.W., *Rekolekcje kapłańskie*, WDŁ 21 (1947), nr 8–12, s. 10.

studiów filozoficznych i teologicznych. Wielu z nich zrozumiało potrzebę czasów i intencje Ordynariusza i już w latach czterdziestych XX w., mimo wyczerpującej pracy na stanowisku katechety, wikariusza czy proboszcza, podejmowało studia uniwersyteckie. W latach pięćdziesiątych kiedy wyświęcono więcej nowych kapłanów zaczęła wzrastać liczba kapłanów, których Ordynariusz wysyłał na dalsze studia, zwalniając ich z pracy duszpasterskiej. W ciągu pontyfikatu biskupa Klepacza wydatnie wzrosła liczba kapłanów ze stopniem naukowym. W roku nominacji biskupiej było 13 kapłanów z tytułem naukowym magistra i 18 doktorów, a w 1966 r. – 46 magistrów i 39 doktorów⁵³.

Po II wojnie światowej Łódź prawie całkowicie zmieniła swój charakter. Uprzednio była miastem typowo robotniczym, a po wojnie stała się także miastem uniwersyteckim. Zostało w niej powołanych do życia 7 wyższych uczelni⁵⁴. Ściągnęli do niej profesorowie z różnych miast Polski, a za nimi młodzież żądna wiedzy. Wzrosła liczba inteligencji, a miasto wypełniło się młodzieżą akademicką. Biskup Michał rozumiał środowisko akademickie i chętnie spotykał się z inteligencją i młodzieżą akademicką. Organizował konferencje, odczyty i brał w nich aktywny udział.

Otaczał wielką troską duszpasterstwo akademickie przy kościele Ojców Jezuitów przy ul. Sienkiewicza 60. Pierwszym duszpasterzem akademickim w Łodzi był ojciec jezuita Tomasz Rostworowski do czasu aresztowania w 1950 r. przez UB⁵⁵. W latach sześćdziesiątych Biskup powołał do życia jeszcze dwa ośrodki duszpasterstwa akademickiego przy kościele św. Teresy „Węzeł” i przy kościele katedralnym „Piątkę”.

Biskup Michał wiele uwagi poświęcał katechizacji dzieci i młodzieży. Po usunięciu lekcji religii ze szkół z jego polecenia zostały zorganizowane we wszystkich parafiach punkty katechetyczne. Powstawały one nie tylko w pomieszczeniach parafialnych przy kościołach, ale też w budynkach prywatnych w każdej miejscowości, gdzie była szkoła. Sieć punktów, podobnie jak sieć szkół, była gęsta. Wiele szkół czteroklasowych było w małych miejscowościach – i tam także powstawały punkty katechetyczne. To wymagało wielkiej pracy duszpasterskiej, zwłaszcza że dokonywało się przy ostrym sprzeciwie władz państwowych⁵⁶.

Aby usprawniać duszpasterstwo, przeprowadził reformę administracyjną. Poddał rewizji podział dekanalny diecezji⁵⁷. Najpierw w Łodzi w miejsce jednego dekanatu w 1948 r. utworzył dwa: Łódź – Południe, Łódź – Północ. Od 1948 r.

⁵³ K. Gruczyński, *Biskup Michał...*, s. 227.

⁵⁴ W 1945 r. rozpoczął działalność Uniwersytet Łódzki, Politechnika Łódzka i Akademia Medyczna, a później również Wojskowa Akademia Medyczna. Oprócz tego w Łodzi powstały Wyższa Szkoła Muzyczna, Wyższa Szkoła Ekonomiczna i Wyższa Szkoła Filmowa i Teatralna.

⁵⁵ Zmiany w diecezji, WdŁ 22 (1948), nr 5, s. 109.

⁵⁶ Z. Czosnykowski, *Duszpasterstwo w Diecezji Łódzkiej w okresie minionego pięćdziesięciolecia*, WdŁ 45 (1971), nr 1–2, s. 81.

⁵⁷ Dekret z 5 IV 1948 r., WdŁ 22 (1948), nr 5, s. 100–102.

diecezja miała 16 dekanatów. W latach sześćdziesiątych okazało się, że ten podział potrzebuje dalszej korekty. Dekretem z 21 października 1961 r. miasto Łódź zostało podzielone na cztery dekanaty: Łódź Śródmieście, Łódź Południe, Łódź Północ, Łódź Wschód. Tym samym dekretem Biskup Łódzki erygował jeszcze dwa dekanaty na prowincji – w Szczercowie i Czarnocinie. Później siedziba tego ostatniego została przeniesiona do Kurowic. Dekret wszedł w życie 1 stycznia 1962 r.⁵⁸. Widocznie zmiany te nie były wystarczające skoro już 16 stycznia 1962 r. powołał do istnienia piąty dekanat w Łodzi – Łódź Zachód, który zaczął funkcjonować w dniu następnym⁵⁹. Powstanie nowych dekanatów spowodowało zmiany przynależności administracyjnej poszczególnych parafii. Biskup Klepacz, obejmując diecezję, zastał 15 dekanatów, a w czasie swojego urzędowania utworzył 6 nowych.

Następnym zagadnieniem było erygowanie nowych parafii. Głównym motywem ich tworzenia była duża liczebność parafii miejskich lub znaczne odległości od kościoła parafialnego w ośrodkach wiejskich. Już w pierwszym roku swoje pasterzowania erygował 4 parafie: św. Jana Chrzciciela w Świnach⁶⁰, św. Andrzeja Boboli w Nowosolnej⁶¹, Najświętszego Serca Jezusowego w Karsznicach⁶² i Świętego Ducha przy kościele garnizonowym w Łodzi⁶³. W następnym roku powstały parafie: Matki Bożej Dobrej Rady w Zgierzu, i Nieustającej Pomocy w Łodzi-Rejmontowie⁶⁴. W 1949 r. erygował parafię Najświętszej Maryi Panny w Kolumnie⁶⁵. W 1950 r. powstały dwie parafie: Matki Bożej Częstochowskiej w Dąbrowie Pawlikowicach⁶⁶ i Najświętszego Imienia Jezus przy kościele Ojców Jezuitów w Łodzi⁶⁷. W 1951 r. powstały 3 parafie: przy kościele Dobrego Pasterza w Łodzi⁶⁸, Matki Bożej Niepokalanie Poczętej w Grotnikach⁶⁹ i Najświętszego Serca Jezusowego w Kaletniku⁷⁰. Ostatnią parafią, która powstała w pierwszym okresie pasterzowania biskupa Michała była parafia św. Barbary w Osinach,

⁵⁸ Nowe dekanaty w diecezji łódzkiej. Dekret nr 3849/61 z 21 X 1961, WdŁ 26 (1962), nr 3, s. 77–78.

⁵⁹ Dekret nr 135/62 z 16 I 1962, WdŁ 26 (1962), nr 3, s. 78–79.

⁶⁰ J. Żdzarski, *Nowe parafie w diecezji łódzkiej*, WdŁ 21 (1947), nr 6, 138; T. Graliński, *Erekcje parafii w diecezji łódzkiej*, WdŁ 25 (1951), nr 7, s. 205.

⁶¹ AAL, Akta Kurii Biskupiej (dalej AKB), Akta parafii św. Andrzeja, b. sygn., k. 15. T. Graliński, *Erekcje parafii...*, s. 203.

⁶² *Najnowsza parafia w diecezji łódzkiej*, WdŁ 21 (1947), nr 8–12, s. 12.

⁶³ AAL, AKB, Akta par. św. Ducha, b. sygn., k. 5; J. Żdzarski, *Nowe parafie*, art.cyt., s. 139.

⁶⁴ AAL, AKB, Akta par. NMP Nieustającej Pomocy, b. sygn., k. 13, S. Grad, *Rozwój sieci parafialnej w Łodzi w latach 1945–1989*, w: *W mocy Ducha*, red. J. Pater, Łódź 2005, s. 236; T. Graliński, *Erekcje parafii...*, s. 202.

⁶⁵ *Dekret z 8 II 1949*, WdŁ 23 (1949), nr 2, s. 67.

⁶⁶ *Erekcja parafii Dąbrowa-Pawlikowice*, WdŁ 24 (1950), nr 10–11, s. 266.

⁶⁷ AAL, AKB, Akta par. Najświętszego Imienia Jezus, b. sygn., k. 32; S. Grad, dz.cyt., s. 237.

⁶⁸ AAL, AKB, Akta par. Dobrego Pasterza, b. Sygn., k. 29; S. Grad, dz.cyt., s. 238. T. Graliński, *Spis parafii*, WdŁ 26 (1952), nr 1–11, s. 309.

⁶⁹ AAL, AKB, Akta par. Grotniki, b. sygn., b. pag.

⁷⁰ AAL, AKB, Akta par. Kaletnik, b. sygn., b. pag.

erygowana w 1952 r.⁷¹. W drugiej połowie swojego pontyfikatu biskup powołała do życia tylko dwie parafie: w 1958 r. parafię św. Kazimierza i Barbary w Poźdżenicach⁷² i w 1960 r. św. Wacława w Tomaszowie Mazowieckim⁷³. Łącznie erygował 15 parafii, ich liczba wzrosła do 146. Liczba ta nie satysfakcjonowała biskupa Klepacza. Niestety jego plany były ograniczone różnymi przeszkodami. W pierwszym okresie posługi biskupiej brak było kapłanów, a w drugim na przeszkodzie w tworzeniu nowych parafii stały władze komunistyczne, które sprzeciwiały się powstawaniu nowych ośrodków duszpasterskich.

W Polsce w czasie zaborów wytworzyły się różnorodne prawa zwyczajowe w poszczególnych diecezjach⁷⁴. Wynikały one z podziału kraju wśród zaborców. W odrodzonej Polsce jedną z inicjatyw biskupów była tendencja do ujednoczenia prawodawstwa na terenie kraju. Planowi temu sprzyjał ogłoszony w 1917 r. Kodeks Prawa Kanonicznego, który zawierał przepisy Kościoła powszechnego. Pierwszy Synod Plenarny Kościoła Polskiego odbył się na Jasnej Górze w Częstochowie 26 i 27 sierpnia 1936 r. Stał się on impulsem do odbywania synodów diecezjalnych.

Pierwszy ordynariusz łódzki biskup Wincenty Tymieniecki myślał już w latach dwudziestych XX w. o zwołaniu synodu diecezjalnego. Tej problematyce poświęcono posiedzenie Kapituły Katedralnej Łódzkiej 22 listopada 1926 r.⁷⁵, a w celu zapoznania się z pracami synodalnymi wysłał Ordynariusz w 1927 r. dwóch kapłanów ks. prałata Jana Bączka i ks. Stefana Wojnarowskiego na synod diecezjalny w Kielcach⁷⁶. Jednakże do zwołania synodu nie doszło. Prawdopodobnie z powodu ogłoszenia przygotowań do odbycia Synodu Plenarnego. Także synodu nie zwołał drugi ordynariusz łódzki biskup Włodzimierz Jasiński. Tutaj na przeszkodzie prawdopodobnie stanęły wypadki wojenne. Dopiero biskup Michał Klepacz już miesiąc po ingresie, 16 maja 1947 r., zapowiedział zamiar zwołania synodu diecezjalnego⁷⁷. W tym samym dniu mianował promotorem synodu ks. Czesława Ochnickiego⁷⁸, proboszcza w Łasku. Powodów zawołania synodu było wiele. Diecezja była powołana do życia w 1920 r. W pierwszych latach istnienia można ją określić jako będącą w fazie organizacji. Powstała z części dwóch diecezji – archidiecezji warszawskiej i diecezji wrocławskiej. Każda z tych diecezji miała różne tradycje duszpasterskie, które należało ujednoczyć⁷⁹. Oprócz tego w

⁷¹ AAL, AKB, Akta par.

⁷² AAL, AKB, Akta par.

⁷³ AAL, AKB, Akta par.

⁷⁴ W. Padacz, *Powojenne synody diecezjalne*, „Nasza Przeszłość” t. 8 (1958), s. 329.

⁷⁵ S. Grad, M. Róžański, dz.cyt., s. 55.

⁷⁶ K. Gruczyński, *Biskup Michał...*, s. 239.

⁷⁷ M. Klepacz, *W sprawie synodu diecezjalnego w Łodzi*, WDŁ 21 (1947), nr 3–7, s. 76.

⁷⁸ AAL, AKB, Akta Personalne, Czesław Ochnicki, sygn. 293; T. Graliński, *Pierwszy synod diecezjalny w Łodzi*, WDŁ 22 (1948), nr 9, s. 199; S. Grad, M. Róžański, dz.cyt., s. 315–316.

⁷⁹ M. Klepacz, *List pasterski do duchownych zwołujący synod z 8 III 1948 r.*, WDŁ 22 (1948), nr 4, s. 76–77.

wyniku II wojny światowej obniżył się poziom życia religijnego i moralnego. Promotor synodu już 29 maja 1947 r. zaprosił do Łasku księży z biskupem Kazimierzem Tomczakiem w celu ustanowienia Komisji Synodalnych i ich składu personalnego⁸⁰, a 13 czerwca tegoż roku odbyło się pierwsze spotkanie przewodniczących Komisji z Biskupem Ordynariuszem, który wówczas zatwierdził regulamin i skład komisji synodalnych⁸¹. Komisje te przygotowywały projekty ustaw.

Po ponad rocznej pracy przygotowawczej I Synod Diecezji Łódzkiej odbył się 22 i 23 czerwca 1948 r. Uroczysta sesja odbyła się 22 czerwca w katedrze. Została odprawiona msza św. według formularza do Ducha Świętego, w której uczestniczyła Kapituła Katedralna Łódzka, 90 ojców synodalnych i rzesza wiernych. Podczas niej Ordynariusz mówił o zadaniach synodu „Wobec różnorodnej dotąd różnaitości w praktykach i zwyczajach, synod dał podstawę do stanowienia jednego planu w dążeniu do jednego celu, jaki nas ożywia, a którym jest służba Bogu i duszy ludzkiej”⁸². Po tej uroczystej sesji odbyły się trzy sesje zwyczajne w gmachu Seminarium Duchownego, podczas których dyskutowano i głosowano nad propozycjami statutów diecezjalnych⁸³. Następnego dnia odbyła się w katedrze druga uroczysta sesja, podczas mszy św. celebrowanej przez biskupa K. Tomczaka po homilii odczytano i przyjęto uchwały synodalne oraz podziękowano Ordynariuszowi za zwołanie i przeprowadzenie I Synodu Diecezji Łódzkiej. Tak zakończył się proces formowania diecezji łódzkiej. Na uwagę zasługuje fakt, że synod ten wprowadził przepisy, których brakowało w kanonach Synodu Plenarnego. Wprowadził normy przygotowania do sakramentu bierzmowania, sakramentu chorych. Omawiał także szeroko zagadnienia muzyki kościelnej, dni i miejsc świętych⁸⁴

Dziesięć lat później, 27 czerwca 1958 r., odbył się II Synod zwołany dekretem biskupa z 21 stycznia 1958 r. Powodem jego zwołania były wydarzenia, jakie miały miejsce w naszej Ojczyźnie. W ciągu minionych dziesięciu lat okazało się, że wiele przepisów I Synodu straciło swoją aktualność, a nowe problemy wymagały innych rozwiązań. Następnym powodem zwołania II Synodu były przepisy prawa kanonicznego, który w kan. 356 nakazywały zwoływać synod co 10 lat⁸⁵. Promotorem II Synodu został ks. Antoni Woroniecki, rektor Seminarium Duchownego w Łodzi⁸⁶. Ordynariusz powołał 9 komisji, rozprawdzono wśród proboszczów ankietę, aby wypowiedzieli się na temat palących problemów duszpa-

⁸⁰ *Synod diecezjalny*, WdŁ 21 (1947), nr 3–7, s. 89.

⁸¹ Tamże, s. 89–93.

⁸² M. Klepacz, *Przemówienie na rozpoczęcie I Synodu Diecezji Łódzkiej*, WdŁ 21 (1948), nr 9, s. 201–203.

⁸³ T. Graliński, *Pierwszy synod diecezji...*, s. 294.

⁸⁴ Tamże, s. 243–244.

⁸⁵ *Dekret zwołania II Synodu Diecezjalnego*, WdŁ 34 (1960), nr 2–4, s. 39.

⁸⁶ M. Klepacz, *Pismo do ks. A. Woronieckiego*, WdŁ 34 (1960), nr 2–4, s. 40; S. Grad, M. Różański, dz.cyt., s. 312.

sterskich. Projekty poszczególnych komisji i ankiety proboszczów posłużyły do zredagowania projektu uchwał synodalnych.

Synod rozpoczął się 27 czerwca 1958 r. uroczystą sesją i nabożeństwem w kaplicy seminaryjnej. Następnie rozpoczęła się sesja zwyczajna, na której dyskutowano nad projektami ustaw⁸⁷. Po południu tego samego dnia odbyła się ostatnia sesja zatwierdzająca i zamykająca synod. Obydwa te synody miały w zamierzeniu biskupa Michała Klepacza wzmocnić intensyfikację życia religijnego, kościelnego i duszpasterskiego w diecezji.

Po krótkim omówieniu działalności biskupa Klepacza na polu diecezjalnym należy zwrócić uwagę na jego udział w pracach II Soboru Watykańskiego. Był jednym z dziewięciu biskupów polskich, którzy brali udział we wszystkich sesjach Soboru. Jego czynne i owocne zaangażowanie stanowi twórczy wkład w dzieło odnowy Kościoła i jest jedną z najpiękniejszych kart biografii. Jego bogate doświadczenie prawie 50-letniej pracy kapłańskiej i 20-letniej posługi biskupiej potrafił wykorzystać przez bardzo czynną pracę dla dobra Kościoła powszechnego⁸⁸. Biskup Michał uczestniczył we wszystkich kongregacjach generalnych, których odbyło się łącznie 168, i we wszystkich sesjach publicznych, których było 10. Obrady soborowe nie tylko pilnie śledził, ale także wydajnie wpłynął na rozwój myśli soborowej dojrzewającej powoli na wypracowanych schematach aż do jej ostatecznej formy, wyrażonej w uchwalonych i zaaprobowanych przez Ojca Świętego dokumentach. Już na początku pierwszej sesji, gdy powołano do życia poszczególne komisje soborowe biskup Klepacz został wybrany do Komisji Seminariów, Studiów i Wychowania Chrześcijańskiego⁸⁹. Podstawą tego wyboru było doświadczenie i znajomość tej problematyki. Do prac tej komisji wniósł swój bogaty dorobek pracy prefekta szkół, profesora Seminarium Duchownego w Kielcach, profesora Wydziału Teologicznego oraz ordynariusza łódzkiego i przewodniczącego Komisji do Spraw Studiów i Seminariów przy Konferencji Episkopatu Polski⁹⁰. Owocem pracy tej Komisji są dwa dokumenty: *Dekret o formacji kapłańskiej* i *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim*.

Poza mozolną pracę w komisji Ordynariusz Łódzki dał poznać się w szerszym zakresie dzięki swym przemówieniom wygłaszanym w auli soborowej podczas wszystkich sesji. Przemawiał 12 razy. Oprócz tego złożył wiele wniosków na piśmie w Sekretariacie Soboru. Wygłaszane przemówienia obejmowały szeroki zakres zagadnień. Dotyczyły m.in. relacji Kościoła do Państwa, wolności religijnej, tolerancji, obecności Kościoła w świecie współczesnym, teologii doczesności, kultury chrześcijańskiej, konferencji narodowych biskupów, kolegalności episkopatu, mariologii. Już samo zestawienie tematów świadczy o szerokim wa-

⁸⁷ II Synod Diecezjalny, s. 235.

⁸⁸ W. Ziółek, *Działalność ks. biskupa Michała Klepacza na Soborze Watykańskim II*, s. 35 (mpis przechowywany w Archiwum Archidiecezjalnym w Łodzi).

⁸⁹ B. Bejze, *Kronika Soboru Watykańskiego II*, Częstochowa 2000, s. 94.

⁹⁰ W. Ziółek, art.cyt., s. 36.

chlarzu zainteresowań Biskupa Łódzkiego, a zapoznanie się z ich treścią ukazuje głęboką znajomość tematu⁹¹.

Spśród wszystkich przemówień największym echem odbiła się jego wypowiedź na temat wzajemnych relacji Państwa i Kościoła. Spotkało się ono z wieloma gratulacjami Ojców Soborowych⁹². Zostało także zauważone przez największe dzienniki „La Croix”, „Le Monde”, „Il Messaggero”, „Il Tempo”, „Die Presse”. Poświęciły one temu przemówieniu relacje na pierwszej stronie, podkreślając doniosłość i aktualność poruszanej kwestii⁹³.

Oprócz wystąpień w auli soborowej Biskup pracował w dwóch podkomisjach: Wychowania Chrześcijańskiego i Formacji Kleru. Był z ramienia Episkopatu w czasie dwóch pierwszych sesji soborowych rzecznikiem prasowym polskiej wersji językowej. Ponadto brał czynny udział w obradach Konferencji Episkopatu, które regularnie odbywały się raz w tygodniu w Instytucie Polskim w Rzymie przy via Pietro Cavallini.

Wygłaszał także w języku polskim prelekcje w Radio Watykańskim, w których dzielił się z rodakami w kraju i na emigracji doświadczeniami soborowymi i osobistymi przemyśleniami na tematy soborowe. W sumie wygłosił ich 17. Oprócz tego miał szereg wystąpień na terenie miasta Rzymu. Spotykał się z Ojcami Soborowymi, teologami i wieloma osobami należącymi do różnych ugrupowań społecznych i różnej orientacji światopoglądowej⁹⁴.

Na szczególną uwagę zasługuje udział Biskupa w pracach Konferencji Episkopatu Polski. Biskup Michał Klepacz już w pierwszym miesiącu posługi biskupiej, a dokładnie 28 kwietnia 1947 r., został powołany do prac w Komisji Szkolnej Episkopatu, której przewodniczył kard. Adam Stefan Sapieha. W podziale pracy powierzono biskupowi pieczę nad miesięcznikiem katechetycznym oraz zbieranie materiałów prasowych o szkole. Oprócz tego należał biskup Klepacz do Komisji Episkopatu do Spraw Prasy i Wydawnictw, której przewodniczył Prymas Polski.

Od września 1947 r. biskup Michał należał do Komisji ds. Studiów Teologicznych na Fakultetach Kościelnych oraz w Seminarjach Duchownych⁹⁵. Na początku w komisji tej miał powierzoną sprawę reprezentowania Episkopatu na zjeździe Księży Rektorów Seminariorów Duchownych, a 20 grudnia 1949 r. członkowie Komisji skierowali wniosek do Konferencji Episkopatu, aby biskup Klepacz był stałym delegatem na Zjazdy Księży rektorów Seminariorów Duchownych i tak się stało⁹⁶. Oprócz funkcji delegata na zjazdy powierzona mu została funkcja

⁹¹ Tamże, s. 37.

⁹² K. Gruczyński, *Biskup Michał...*, s. 288.

⁹³ W. Ziótek, art.cyt., s. 38.

⁹⁴ Tamże, s. 39.

⁹⁵ K. Gruczyński, *Biskup Michał...*, s. 261.

⁹⁶ Tamże.

przewodniczącego Komisji Studiów⁹⁷. Zadaniem zjazdu księży rektorów obradującego 5 i 6 września 1950 r. we Wrocławiu było opracowanie statutu i regulaminu teologicznych zakładów naukowych. Podczas tych obrad opracowano statut, pozostawiając sprawę regulaminu do dalszych uzgodnień⁹⁸. Ramowy projekt regulaminu przedstawił biskup Klepacz na Konferencji Plenarnej Episkopatu 4 czerwca 1952 r. i projekt ten biskupi zatwierdzili⁹⁹. Pod nadzorem biskupa Michała odbywały się nie tylko zjazdy rektorów, ale także profesorów poszczególnych sekcji filozoficznych i teologicznych. Przygotował także Ogólnopolski Zjazd Zakładów Teologicznych, który odbył się na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim od 9 do 11 września 1958 r.¹⁰⁰

Osobno należy omówić działania biskupa Klepacza na forum Episkopatu Polski, które dotyczyły rozmów z władzami państwowymi. Zaraz po przyjęciu sakry, jeszcze za czasów prymasostwa Augusta kardynała Hlonda, wraz z biskupem Zygmuntem Choromańskim prowadził rozmowy z władzami, które reprezentował ówczesny wiceminister Władysław Wolski. W toku tych rozmów wyjaśniono wiele nieporozumień i usuwano zadrażnienia w relacjach między państwem i Kościołem. Prymas Hlond pozytywnie oceniał te rozmowy. W liście do prezydenta B. Bieruta, stwierdza, że dalsze rozmowy mogłyby działać równie korzystnie na stosunki między państwem i Kościołem¹⁰¹.

Od początku posługi prymasowskiej Stefan Wyszyński dążył do utworzenia stałej komisji państwowo-kościelnej¹⁰². Komisja ta powstała w 1949 r. pod nazwą Komisja Mieszana. Członkami tej Komisji zostali ze strony kościelnej biskupi: Michał Klepacz, Zygmunt Choromański i Tadeusz Zakrzewski¹⁰³, a ze strony państwowej minister Władysław Wolski, gen. Edward Ochab i poseł Franciszek Mazur. Pierwsze posiedzenie Komisji odbyło się 5 sierpnia 1949 r. Pracowała ona w bardzo trudnych warunkach. Mimo toczących się rozmów rząd działał metodą faktów dokonanych, bez wiedzy strony kościelnej, likwidował istniejące przy szpitalach domy zakonne. Z tego powodu rozmowy były wielokrotnie zrywane.

W listopadzie 1949 r. na Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski biskup Klepacz przedstawił dotychczasowy przebieg rozmów. Wskazywał, że przedstawiciele Kościoła wykazali się maksymalnie dobrą wolą, a mimo to w ostatnich tygodniach sytuacja na linii Państwo – Kościół się pogorszyła. Wskazywał na to, że należy się zastanowić nad konsekwencjami podpisania lub niepodpisania deklaracji¹⁰⁴. Ze zdaniem biskupa Klepacza liczyło się całe gremium Episkopatu. W pracy nad de-

⁹⁷ K. Wojtyła, *Kazanie żałobne w katedrze łódzkiej*, WDL 41 (1967), nr 2, s. 40.

⁹⁸ K. Gruczyński, *Biskup Michał...*, s. 262.

⁹⁹ Tamże, s. 262.

¹⁰⁰ Tamże.

¹⁰¹ Tamże, s. 264.

¹⁰² S. Wyszyński, *Zapiski więzienne*, Paryż 1982, s. 19.

¹⁰³ K. Gruczyński, *Biskup Michał...*, s. 264.

¹⁰⁴ Tamże, s. 266.

klaracją strona kościelna pracowała w ścisłej współpracy z Prymasem Polski, Radą Główną i Konferencją Plenarną Episkopatu Polski.

23 stycznia 1950 r. biskup Klepacz w rozmowie z ministrem Wolskim oświadczył, że obecna polityka państwa, która polega na rewizjach, aresztowaniach i likwidacjach organizacji kościelnych, w tym Caritasu, przekreśla wszelkie możliwości porozumienia i zażądał cofnięcia decyzji w sprawie kościelnego Caritasu. Minister oświadczył, że gdyby była podpisana deklaracja, to wielu z tych decyzji mogłoby nie być, a tak mogą być jeszcze inne¹⁰⁵. 28 i 29 stycznia 1950 r. odbyło się w Krakowie posiedzenie Rady Główniej Episkopatu, na którym biskup Michał relacjonował swoje rozmowy z ministrem Wolskim. Episkopat był świadomy gry prowadzonej przez stronę rządową i dał temu wyraz w liście z 16 lutego 1950 r. skierowanym do prezydenta B. Bieruta¹⁰⁶.

Mimo tak napiętej sytuacji 14 kwietnia 1950 r. podpisano porozumienie między Kościołem a rządem. Episkopat zgodził się na podpisanie go, bo ono stało się argumentem w ręku Episkopatu w walce o prawa Kościoła. Był to argument jedyny, gdyż rząd nie liczył się z konstytucją, zerwał konkordat i nie uznawał autonomii Kościoła¹⁰⁷.

Wkrótce okazało się, że realizacja porozumienia natrafia na zupełnie inną interpretację obu stron. Rozpoczął się trudny okres negocjacji w komisjach i podkomisjach¹⁰⁸. Biskup Klepacz był nadal aktywnym członkiem tych rozmów. Jednak działalność Komisji zakończyła się 25 września 1953 r. z chwilą uwięzienia prymasa Stefana Wyszyńskiego. Po uwolnieniu Prymasa 28 października 1956 r. wznowiła swoją pracę pod nową nazwą Komisji Wspólnej. Biskup Klepacz został również członkiem tej komisji, co świadczyło o wielkim dla niego zaufaniu ze strony Prymasa i całego Episkopatu.

Kolejną komisją, w której pracował biskup Klepacz, to Rada Główna Episkopatu. Powołany do niej został 29 lipca 1949 r. i był jej stałym członkiem do swojej śmierci¹⁰⁹.

Innym bardzo trudnym i odpowiedzialnym zadaniem, jakie przyszło wykonać biskupowi Klepaczowi, był urząd Przewodniczącego Episkopatu i kierowanie Kościołem w Polsce w czasie uwięzienia Prymasa Polski. Możemy powiedzieć, że były to najtrudniejsze chwile w życiu Biskupa. Po aresztowaniu Prymasa, które nastąpiło 25 września 1953 r., sekretarz Episkopatu biskup Zygmunt Choromański zwołał na 28 września nadzwyczajną sesję Episkopatu, na której wybrano nowego przewodniczącego. Biskup Klepacz wybrany został nowym przewodniczącym Episkopatu w dramatycznej sytuacji, w jakiej znalazł się Kościół w Pol-

¹⁰⁵ A. Micewski, *Kardynał Wyszyński Prymas i mąż stanu*, Paris 1982, s. 68.

¹⁰⁶ K. Gruczyński, *Biskup Michał...*, s. 266.

¹⁰⁷ Tamże, s. 267; J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce 1944–1989*, Warszawa 2003, s. 107.

¹⁰⁸ K. Gruczyński, *Biskup Michał...*, s. 268.

¹⁰⁹ Tamże, s. 274.

sce¹¹⁰ i wybór ten przyjął. Jak powiedział po kilku latach od tamtych wydarzeń jednemu ze swoich najbliższych współpracowników, zdawał sobie sprawę, że podejmując to zadanie, może się spotkać z negatywną oceną społeczeństwa. Uczynił to świadomie, by ratować Kościół w Polsce przed sytuacją, jaka stała się udziałem Kościoła w Czechosłowacji i na Węgrzech, gdzie życie religijne zostało sparaliżowane, niemal wszyscy biskupi uwięzieni. Taki sam los spotkał tam tysiące księży.

W momencie wyboru go na Przewodniczącego sytuacja Kościoła w Polsce wyglądała groźnie. Dziesięć diecezji, na ogólną liczbę 25, było pozbawionych prawowitych pasterzy. Setki księży aresztowanych, pozbawionych pracy w wyniku działania dekretu z 1953 r. o obsadzie stanowisk kościelnych. W każdej chwili sytuacja mogła się pogorszyć. Biskup Klepacz nie chciał konfrontacji ze stroną rządową, ale przeprowadzić w sposób pokojowy Kościół w Polsce przez ten najtrudniejszy czas w powojennej historii. Dzięki przymiotom charakteru, rozwadze, zdolności do dialogu i mądrości z godnością to zadanie wykonał.

Zdarzały się i zdarzają się, tak jak przewidział Biskup, negatywne opinie historyków na temat działalności biskupa Klepacza w tamtym czasie. Opinie te nie uwzględniają realiów tamtych dni. *Notabene* te krytyczne opinie były propagowane przez obóz rządzący, aby wzbudzić nieufności i rozbić jedność Episkopatu.

Dla biskupa Klepacza najważniejsze było dokonane dzieło, że niezniszczony w swoich strukturach Kościół mógł przekazać po uwolnieniu z więzienia Prymasowi. Ważna dla niego była opinia Prymasa i Episkopatu o tej pracy. Po powrocie Prymasa został powołany do Komisji Wspólnej i ponownie do Rady Głównej Episkopatu, w których to gremiach pozostawał do końca życia, czyli do 27 stycznia 1967 r. Towarzyszył Prymasowi w pierwszej po uwolnieniu z więzienia podróży do Stolicy Apostolskiej. Wymowna jest ocena pracy biskupa Klepacza wyrażona 6 listopada 1956 r. przez Prymasa Polski w kilka dni po uwolnieniu, w dniu, gdy złożył w Łodzi wizytę biskupowi Klepaczowi. Prymas powiedział wówczas: *Biskup Michał Klepacz był moim najczęstszym gościem z tytułu sowich obowiązków i z tytułu naszego współżycia i współpracy. Prawie wszystko robiliśmy razem. Razem przygotowywaliśmy materiał rozmów na Komisjach Mieszanych. Po zakończeniu ich wspólnie podsumowywaliśmy rezultaty. Razem jeździliśmy do Rzymu i razem stamtąd wracaliśmy po wspólnych rozmowach z Ojcem Świętymi z przedstawicielami Stolica Apostolskiej. Jako następstwo długoletniej zwartej wspólnej pracy, gdy jeden nas padł, drugi natychmiast stanął i pracę podjął.... Stanął¹¹¹.*

¹¹⁰ Tamże, s. 276.

¹¹¹ S. Wszyński, *Dziela zebrane*, Warszawa 1999, s. 25.

BISHOP MICHAŁ KLEPACZ (1893–1967)
BIOGRAPHICAL NOTE

Summary

In the years 1947–1967 he was the third ordinary of Lodz Diocese. Between 1910 and 1914 he studied at Theological Seminary in Kielce and then until 1918 at Theological Academy in St. Petersburg. He was ordained in 1916 in St. Petersburg. From 1919 till 1937 he was a professor at Theological Seminary in Kielce. He took a doctor's degree at the Catholic University in Lublin in 1932. In the years 1937–1939 he was a professor of the Theological Faculty at the University in Vilnius. He was appointed the bishop of Lodz Diocese on the 20th December 1946. He took up his duties as the bishop on the 2nd March 1947, was consecrated on the 19th April 1947. He was installed as a bishop on the 20th April 1947. He was a very active bishop of the Diocese. He carried out a lot of administrative reforms, brought to life 6 deaneries and 15 parishes, summoned two diocesan synods. He took great care of both spiritual and intellectual development of the priests.

He performed a variety of important functions during the Conference of the Polish Episcopate. He was the member of the Mixed (church and government) Committee and the Common Committee. Since 1949 he was the member of the Main Council of the Polish Episcopate. In the years 1953–1956, during the imprisonment of Primate Stefan Wyszyński, he was the chairman of the Conference of the Polish Episcopate. He took an active part in all the sessions of the Second Vatican Council.

Słowa kluczowe: Biskup Michał Klepacz, ordynariusz, diecezja łódzka, filozofia, Konferencja Episkopatu Polski